

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Басалюк Н.В.

фахівець відділу аспірантури та докторантури;

Таркін В.П.

магістр права,

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПЛАЦЕБО: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРИЧНОГО РІВНЯ ВИВЧЕННЯ

Потреба власної ідентифікації гостро стояла перед плацебо протягом тривалого процесу його становлення як медичного об'єкта. Плацебо пройшло певні етапи розвитку: античний, середньовічний, просвітницький, новий і новітній.

Античність можна охарактеризувати як період великої кількості запитань без відповідей, однак, уже тоді допитливий людський розум намагався знайти рішення близької і буденної проблеми, назва якій – хвороба.

Усі 12 ліків, що згадуються у шумерській медичній дощечці, яка датується 4000 р. до н.е. були плацебо, як і сотні ліків, перераховані в папірусі Ебера 1600 р. до н.е. – серед них ріг носорога, коріння рослин, мінерали, дорогоцінне каміння. Способи, за допомогою яких відбувалося лікування не просто змушують сумніватися у їх ефективності, а відкидають її. «Невідоме» і «надзвичайне» у випадках із невивченими хворобами приписувалося демонами і лікувалося за допомогою магічних прийомів, що виконувалися представниками релігійних культів. «Лікування» відрізнялося різноманіттям, з одного боку і примітивністю, з іншого. Хірургічна практика того часу була роботою шаманів.

Містичні прийоми, засновані лише на психотерапевтичному сприйнятті, плацебо-ефекті гальмували розвиток медицини як науки. Жодна релігія, окрім єгипетської із своєю надією на воскресіння мертвих, що приділяла особливе значення людському тілу, не вплинула так на розвиток анатомії і хірургії ритуальними обрядами із вилученням внутрішніх органів і бальзамуванням. Поки грецькі «лікарі» вірили, що вени походять з печінки – древні єгиптяни знали, що місцем збігу всіх судин було саме серце. У храмах Давнього Сходу зароджувалися перші спроби лікування.

Розгляд плацебо в історичному аспекті неможливий без зазначення певних помилок і плутанини. Ряд авторів, зокрема Патрік Леймон, вказує

на те, що вживання самого терміну «плацебо» є невірним. Такий висновок ґрунтується на одній із біблейських історій: богослов й історик Ієронім ще у I ст. н.е. здійснив переклад Біблії латинською мовою. Нові дослідження доводять, що просвітитель зробив помилку при перекладі псалма 116 (рядок 9), написавши «Placebo Domino – Я повинен догодити Господу», а не «Ambulabo Coram Domino – я буду ходити перед Господом». За таких умов правильно говорити про «ефект амбулабо», а не «ефект плацебо» [4]. У XIII ст. вказані слова із Біблії почали використовувати у піснях плакальників.

Проведенням перших експериментів із застосуванням плацебо у тому значенні, у якому ми знаємо його сьогодні відбулося в XVI столітті, у цілком звичному для Середніх віків сеансі екзорцизму, під час якого з'ясовувалося: людина справді одержима дияволом, чи це плоди її хворої фантазії. «Одержимому» показували фальшиві реліквії – якщо людина реагувала – отже, вона вільна від демонічних пут, якщо ні – приступали до справжнього сеансу.

1784 року Людовиком XVI було призначено комісію на чолі з Бенджаміном Франкліном, щоб оцінити діяльність відомого лікаря Франца Антона Месмера і ефективність його «месмеризму (тваринного магнетизму)». Згідно Месмеру, люди виділяють особливого роду магнітну енергію, або флюїди, які дозволяють їм встановлювати телепатичний зв'язок один з одним, а у стані магнетичного сну або трансу деякі люди можуть передбачати майбутнє і прозрівати далеке минуле, здатні бачити внутрішні органи – як свої, так й інших людей, розпізнавати хвороби, визначати засоби лікування тощо. При цьому механізм лікування мав, на його думку, суто фізіологічний, а не психологічний зміст. У XXI ст. подібна історія може викликати тільки усмішку, для XVIII – прорив у медицині і справа, яку контролював сам король. Так, історичний досвід вчить нас ще й тому, що часто те, що здається цілком науковим і обґрунтованим із часом переглядається і відправляється в архів історії – теорія месмеризму сьогодні відкинута наукою.

Через рік, у 1785 році, плацебо отримує своє місце у новому медичному словнику, де воно визначається як «банальні ліки або банальний метод».

До середини XIX ст. виготовлення медичної продукції, більшість якої й надалі мала плацебо-ефект стало однією з основних галузей у Америці. На теоретичному рівні підіймалося питання пошуку хімічних інгредієнтів із терапевтичним ефектом. На практичному – лікували морфіном, опіумом, кокаїном і навіть частинками золота. Гостро поставала проблема лікування немовлят, плацебо-відвари для яких мали трагічний результат [1; 2].

Лікарі минулого призвичаїли початкове значення слова «плацебо» для позначення всього, що приносить задоволення пацієнту. Наприклад, у 1811 році медичний довідник «Hooper's Quincy's Lexicon-Medicum» визначав плацебо для позначення того, що більшою мірою слугує для задоволення, а не користі. У 1893 році ілюстрований енциклопедичний медичний словник визначив плацебо як «щось, що приймається для впливу на уяву пацієнта і не несе у собі медичної цінності».

Подальше розкриття суті плацебо-ефекту продовжилося у науковій літературі: 1884 року виходить робота Джулії Андерсон Рут «Цілюща сила розуму», 1902 року – «Релігія здорового мислення» Вільяма Джеймса. В узагальненому вигляді думки авторів зводилися до того, що наш мозок – адміністративний штаб, неймовірна фармацевтична компанія, яка силою думки й віри здатнавилікувати увесь організм. Секрет лікування на думку дослідників простий: позитивні емоції призводять до покращення фізичного стану.

Новий час, рубіж XIX-XX ст. приніс «Батереї Бойда» і «Ріг єдиного рога». Перші носилися навколо шиї для поліпшення енергії і вгамування болі. Другий призначався для відновлення крововтрати.

1954-1957 роки стали періодом найбільшої кількості експериментів із визначення ефекту плацебо. У цей час робіт на цю тему було написано більше, ніж за усі попередні роки разом узяті. Про плацебо писали Джон Д. Левін, Ньютон С. Гордон, Горвард Л. Поль та інші. У 1955 році в своїй роботі «Могутнє плацебо» Бічер описав, як ефект плацебо звів нанівець результати більше десятка випробувань в результаті того, що поліпшення помилково пов'язували з тестованими препаратами [3]. Того ж року один з провідних молодих дослідників, Луї Лазанья, запропонував написати про плацебо в «Scientific American». Публікація у цьому виданні означала, що плацебо вибороло своє місце у медицині.

В 1958 році, термін «плацебо» було офіційно введено у Франції в сімнадцятому виданні «Словника технічних термінів медицини», а потім у звичайних словниках. Це сталося з появою подвійних сліпих контрольованих випробувань. До цього моменту, плацебо було оповите сірчистим запахом шарлатанства. В цілому ж, XX століття стало часом активних спроб дослідження «надії і фантазії людського мозку».

Радянська словникова література терміном «плацебо» не оперувала. Те саме можна сказати, погортавши тогочасний медичний словник, тому між «пластирем» і «плевритом» – закономірна прогалина. Хоча, використання плацебо у цей період поза сумнівом – репутація солевого розчину і змієних масел очевидна.

У часи сьогодення плацебо застосовується у подвійних сліпих плацебо-контрольованих клінічних дослідженнях: одна група пацієнтів отримує ліки, які перевіряються, інша – фіктивну таблетку, яка не має

активних інгредієнтів. Ні пацієнти, ні лікарі не знають, хто що отримує. У медицину ця методика буда уведена в 1937 році. Перша публікація про застосування подвійного сліпого контролю у психіатрії з'явилася в 1954 році – відбулося порівняння «Мефенезину» і плацебо. До 1960 року ця методика не була загальноприйнятою, її корисність не було визнано.

Упродовж багатьох років проведення клінічних досліджень, у тому числі їх етичні аспекти, не було регламентовано законодавчо. Норма про тільки добровільну участь у клінічних дослідженнях уперше була закріплена Нюрберзьким кодексом у 1947 році, а згодом Гельсінською декларацією Всесвітньої медичної асоціації у 1964 році.

Плацебо випробування використовуються, щоб сказати, чи випробуваний препарат має будь-який лікувальний ефект. Саме плацебо все більше почало вивчатися спеціалістами. У 2010 році Гарвардський університет створив спеціальний департамент під назвою «Програма з вивчення ефекту плацебо».

Отже, плацебо вибороло своє місце у медичній науці й практиці, розвиток і становлення плацебо – історія довжиною у століття. Хворі люди одужували за допомогою «власних» препаратів, спостережливі – ставили експерименти і викладали їх у роботах. Термін «плацебо» увійшов у медицину і фармацевтику, став предметом досліджень різних галузей і наук.

Список використаних джерел:

1. Bingham, A. Walker. *The Snake-oil Syndrome: Patent Medicine Advertising*. Hanover, Mass.: Christopher Publishing House, 1994.
2. Hechtlinger, Adelaide. *The Great Patent Medicine Era; or, Without Benefit of Doctor*. New York : Galahad Books, 1974.
3. Henry K. Beecher, M.D. The powerful placebo. – *Jama*, 1955. – 159 p.
4. Lemoine P. The Placebo effect: history, biologyandethics / P. Lemoine // *Medscape* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.medscape.com/viewarticle/852144/> – Назва з екрану.